

Válka světová a války akademické 1938–1959

In: *Gnóthi seauton : sto let klasických studií v Brně v osobních vzpomínkách i úřední korespondenci*. Weissar, Tomáš (editor); Modlíková, Klára (editor); Nechutová, Jana (editor). Vydání první Brno: Masarykova univerzita, 2019, pp. 25-38

ISBN 978-80-210-9254-9; ISBN 978-80-210-9255-6 (online : pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140949>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Válka světová a války akademické 1938–1959

Počátek semestru na podzim roku 1938 byl výrazně poznamenán aktuálními politickými událostmi – je samozřejmě řeč o mnichovské konferenci, kde bylo „o nás bez nás“ rozhodnuto o postoupení pohraničních oblastí republiky Německu. Svědectví o atmosféře doby podává tehdejší rektor, literární historik Arne Novák, který až do posledních okamžiků dodával síly celé akademické obci. Zároveň ale studenty nabádal ke klidu, nejen z důvodu vážnosti událostí, ale také kvůli bezpečnosti v případě výtržností. Krátce po Mnichovu promluvil na mimořádném zasedání akademického senátu takto:

Slibuji Vám jménem svým, jménem akademického senátu i všech sborů profesorských, že budeme integritu našeho vysokého učení všemi silami hájiti. Nasadíme všechno, aby letošní školní rok byl plodným rokem pracovním. Bude to však zároveň rok národního smutku. (...) Proto Vás vyzývám, abyste nekonali vůbec zábav, plesů atd., a prohlašuji, že se jim letos nedostane ani záštity, ani podpory od rektora, od akademického senátu, ani od sborů profesorských. (...) Zato chci chrániti a podporovati studentské podniky kulturní, jako přednášky a koncerty. / **z projevu Arna Nováka, 13. 10. 1938**²¹

Na tomto zasedání, jak se dovídáme ze zápisu, rovněž zazněl návrh, mezi jehož hlavní iniciátory patřil profesor Vladimír Groh, „aby Masarykova univerzita vznesla na mezinárodním fóru univerzitní protest proti křivdě, která se stala národu a státu československému“. Nicméně nakonec bylo „vzhledem k nevyhraněnosti poměrů politických usneseno, aby vydání protestu bylo odloženo na pozdější vhodnou dobu“.²²

Také po vzniku protektorátu se snažil rektor Arne Novák především o zachování klidu a důstojnosti:

Zvláště vás žádám, abyste se k říšskému vojsku německému na naší půdě chovali s krajní loyálností a důstojností. (...) Doporučuji Vám k následování hluboké heslo velkého vlastence pobělohorského: *In silentio ac spe fortitudo mea*. / **z projevu Arna Nováka, 15. 3. 1939**²³

Přípravy na akademický rok 1939/1940 se nesly v duchu očekávání a obav z věcí budoucích. Napětí panovalo mezi studenty i profesory, kteří byli stejně jako zbytek národa zasaženi nedávným mnichovským rozhodnutím, které bylo vnímáno jako zrada ze strany spřátelených západních mocností, odstoupením pohraničních oblastí Československa a vznikem protektorátu. Vedení fakulty se rozhodlo neukončovat výuku a pokračovat bez přerušení. 28. říjen 1939 byl prohlášen za obyčejný pracovní den. I tehdy dbalo vedení univerzity v obavách především o veřejný klid:

21 *Ročenka Masarykovy university v Brně: 1938/39–1945/46*. Brno 1947, s. 3.

22 HALAS, František a kol. *Dokumenty k dějinám Masarykovy univerzity v Brně*. II. Brno 1995, s. 326.

23 *Ročenka Masarykovy university v Brně: 1938/39–1945/46*. Brno 1947, s. 23–24.

Vládním nařízením ze dne 18. září 1939, č. 219 Sb. z. a nař., byl den 28. října prohlášen za obyčejný pracovní den. (...) I žádám proto velmi důrazně, aby naši posluchači zdrželi se jakýchkoli demonstrací a zachovali naprostou rozvahu a klid za všech okolností. Tak velí akademický rozum, důstojnost a čest. / **z oběžníku prorektora Josefa Podpěry, 1939**²⁴

Krátce před začátkem války se řady profesorského sboru katedry klasické filologie rozšířily o Jaroslava Ludvíkovského, který byl po vzniku Slovenského státu podobně jako ostatní čeští akademici či státní zaměstnanci vyhoštěn z bratislavské univerzity, kde působil už od jejího založení. Výuku v Brně ovšem již nezahájil. Dne 17. listopadu 1939 došlo k uzavření všech českých vysokých škol, tedy i Masarykovy univerzity.

Docházet do prostor budov uzavřených škol bylo možno pouze v ojedinělých případech „v zájmu říše“, jak o tom informuje vedoucí úředník děkanství filozofické fakulty Karel Hošek (otec nám známého prof. Hoška, o němž bude řeč záhy):

Dne 8. prosince 1939 o ½ 1 hodině odpoledne dostavil jsem se na požádání do úřadovny č. 20 německé tajné státní policie, kde mi komisař Markus sdělil toto: Žádám, aby mi během pondělka 11. prosince 1939 byly předloženy přímo od rektorátu (...) dvojmo žádosti profesorů i jiných vědeckých sil, kteří nezbytně musejí docházeti do budov zavřených vysokých škol, aby tam konali práce praktické v zájmu veřejném nezbytně nutné, jako pokusy v laboratoři, badatelské práce. Při sestavování těchto seznamů jest dbáti, aby počet těchto pracovníků byl omezen se zřetelem na tyto účely praktické na nejmenší skutečnou potřebu, a musí se u každého přesně udati, za jakým účelem v budově jeho přítomnost je nutná, (...) neboť vysoké školy jsou zavřeny a přítomnost učitelských sil nelze připustiti, kdyby šlo o účely jiné, sledující pouze cíle teoretické a abstraktní. / **ze zprávy Karla Hoška, 1939**²⁵

Obzvláště pohnutý byl osud Kounicových studentských kolejí, které byly hned 17. listopadu 1939 přepadeny německou ozbrojenou mocí a z ubytovaných 530 studentů bylo na 200 odvečeno do koncentračního tábora v Oranienburgu u Berlína. Ostatní se museli do druhého dne vystěhovat a koleje se následně staly vězením, mučírnou a popravištěm gestapa. Popraveno zde bylo téměř 650 vězňů. Podobně byla také Sušilova studentská kolej proměněna na koncentrační tábor, kde přišlo o život zhruba 45 osob.

Ani v této pohnuté době se však brněnští klasičtí filologové nepřestávali věnovat akademické práci, jakkoliv jim ji uzavření fakulty zajisté ztížilo. Například František Novotný pracoval za okupace na historické mluvnici latiny, jejíž první část musel vydat ještě na zapřenou jako třetí díl středoškolské gramatiky. Pracoval také na revizi latinsko-českého slovníku. Vladimír Groh se zase o to více ponořil do činnosti popularizační a publikoval mnoho článků, jimiž se snažil za pomoci příkladů ze starověkých dějin povzbudit sebevědomí utlačovaného národa.

Šest válečných let

Brněnská univerzita během šest let trvající války utrpěla mnohé ztráty. Její budovy byly dílem předány Německé vysoké škole technické v Brně, dílem rozděleny mezi německé úřady a vojsko. V budovách filozofické fakulty sídlil úřad okupační správy (Oberlandrat), lékařská fakulta připadla Hitlerjugend, právnická gestapu. Mnohé budovy byly poznamenány bombardováním, vyčíslená škoda na majetku se rovnala 40 % jeho celkové hodnoty před válkou. Ovšem např. fon-

24 *Ročenka Masarykovy university v Brně: 1938/39–1945/46.* Brno 1947, s. 25.

25 HALAS, František a kol. *Dokumenty k dějinám Masarykovy univerzity v Brně.* II. Brno 1995, s. 339.

dy univerzitní knihovny byly z velké části deportovány na zámky v Černé Hoře, Třešti a Žďáře, zbytek byl povětšinou uložen ve sklepních prostorách nebo v krytech, takže byl i v průběhu bombardování Brna uchráněn.

Z celkového stavu 526 osob zaměstnaných v budovách Masarykovy univerzity před jejím uzavřením „zůstalo nakonec v činné službě kromě tří myček jen deset zaměstnanců, kteří věrně vedli administrativu této k smrti odsouzené vysoké školy“,²⁶ jak zaznělo v poválečném inauguračním projevu nově nastupujícího prorektora Františka Novotného.

Nejbolestivější byly ovšem ztráty na životech – válku nepřežilo 45 profesorů a zaměstnanců univerzity, mezi nimi i Vladimír Groh, profesor starověkých dějin a člen sokolského odboje, který byl v září 1941 jako zcela první obět z řad pedagogů zastřelen na dvoře Kounicových kolejí. Tryzna za oběti války z řad akademické obce se konala 22. listopadu 1945, pozvánka na ni byla psána latinsky:

Rector atque senatus academicus universitatis Masarykianae Brunensis rogant vos, ut participes fiatis consessus sollemnis, quo lovis die 22. Novembris 1945, hora 19.30 in auditorio maximo facultatis iuridicae memoria celebrabitur omnium civitatis academicae universitatis Masarykianae sodalium, qui servitutis temporibus de vita decesserunt neque ad diem laetissimum pervixerunt, quo studia in universitate Masarykiana, vi Teutonica per sex fere annos clausa, integrata sunt. Quorum nomina sunt: (...) PhDr. VLADIMÍR GROH, historiae antiquae professor ordinarius, Brunae 30. Septembris 1941 capitis supplicio affectus est.²⁷

Poválečná obnova

Nadšení z konce války se výrazně projevilo i při práci na znovuotevření univerzity a návratu k předválečnému provozu. Mnozí studenti a žáci středních škol se spontánně připojili k vyklízení budov obsazených nacisty, téměř okamžitě se podařilo obnovit úřednický i pedagogický sbor univerzity, během května 1945 se v poškozených místnostech konaly státní zkoušky a první promoce se uskutečnily již 7. června téhož roku. To vše pod dozorem rektorátu, který úřadoval v prostorách s doposud nezasklenými okny.

Klasická filologie se vrátila do prostor budovy v Sirotní ulici (dnešní Grohova). Jejimi nově jmenovanými profesory byli Ferdinand Stiebitz a Gabriel Hejzlar, který stanul v čele nově zřízeného samostatného semináře klasické archeologie. Pro jeho potřeby byla postupně zřizována gypsotéka (čili sbírka sádrových kopií antických soch a plastik), částečně z darů, něco bylo též nově zakoupeno, ale především z konfiskátů po zrušené Německé vysoké škole technické. Tak se například dostaly do vlastnictví katedry sádrové odlitky antických soch, které po několik desetiletí zdobily její prostory, než se staly součástí schodiště v nově vystavěné budově B2.

Situaci na filozofické fakultě na počátku roku 1946 shrnul ve svém prorektorském inauguračním projevu prof. Novotný:

I fakulta filosofická, ač její budova v Sirotní ulici byla Oberlandratem stavebně změněna, bombardováním poškozena a knihovny rozvezeny, vykonala společným úsilím učitelského sboru, zaměstnanců a posluchačů veliké dílo, aby mohla zahájit svou činnost. Upravila tři posluchárny a soustředila zhruba seminární knihovny. Dnes je fakulta v plném učebním chodu, ač dosavadní místnosti nejsou s to přijmouti všechny posluchače; fakulta nutně potřebuje, aby jí byla vrácena její druhá budova na Falkensteinerově ulici (dnes Gorkého – pozn. red.). / z inauguračního projevu Františka Novotného, 1946²⁸

26 *Ročenka Masarykovy university v Brně: 1938/39–1945/46*. Brno 1947, s. 58.

27 *Ibid.*, s. 27.

28 *Ibid.*, s. 60.

Po šesti letech, kdy byly vysoké školy uzavřeny, byl přirozeně zájem o studium veliký. Jednak se vrátila velká část těch, kteří museli studium v roce 1939 nedobrovolně přerušit, a jednak přicházeli, chtějíce naplno využít znovu získané svobody, studenti noví.

V ročníku nás bylo hrozně moc, protože to byl rok 1945, kdy se otevřely vysoké školy. Byl takový volný semestr přes prázdniny, takže všichni starší si mohli zapsat semestr, který vydal za celý rok. (...) Ale muselo v tom být nadšení – byla to skoro jedna z nejšťastnějších dob mého života. (...) Ale legrace to byla, než nastoupili komunisti. / **z rozhovoru s Antonínem Bartoňkem**²⁹

Příchod komunismu

Svoboda československých vysokých škol byla znovu porušena s nástupem komunistické strany k moci v únoru 1948, což se projevilo po personální i organizační stránce. Předválečný seminář klasické filologie se nově stal součástí tzv. VIII. katedry (srovnávacího jazykozpytu, fonetiky a klasické filologie). Velmi záhy vznikl, stejně jako ve všech podnicích a veřejných institucích, také na filozofické fakultě tzv. akční výbor Národní fronty, jehož úlohou bylo především provedení „očisty“, kterou se měla fakulta zbavit tzv. reakčních živlů, jak v řadách posluchačů, tak i profesorů. Není ovšem bez zajímavosti, že první akční výbor, kterému předsedal tehdejší děkan Stiebitz, nebyl Ústředním akčním výborem vysokých škol v Brně schválen. Teprve druhý výbor s jiným personálním složením se stal přijatelným a začal rychle plnit svůj úkol. Především zcela ovládl profesorský sbor, který byl základním prvkem fakultní samosprávy. Akční výbor se tak stal skutečným držitelem moci na fakultě, přičemž prosadil své zástupce také do akademického senátu. Politicky nevyhovující vyučující byli upozorněni, aby se podřídili novému světonázoru, byli zbaveni všech důležitých funkcí a pozorně sledováni. Z řad klasických filologů šlo o profesory Novotného a Ludvíkovského, jejichž kádrový posudek nepříznivě ovlivnila kauza kolem historika Bohdana Chudoby, výrazně antikomunistického politika, poslance za Čsl. stranu lidovou, za něhož se oba zmínění profesori opakovaně postavili, když komise mezi lety 1945–1947 soustavně bránila v jeho habilitaci.³⁰

Tajemník katedry zhodnotil dosavadní činnost prof. Novotného zejména po stránce politické. (...) Soudruh prof. Novotný vysvětlil svá stanoviska: když se konal nábor do ROH, bylo prý mu řečeno, že tam každý musí. Prof. Novotný se na to informoval na KOR a zjistil, že členství je dobrovolné. Svým nevstoupením chtěl dokázat, že členství v ROH je opravdu dobrovolné. (...) Co se týče nepodepsání prohlášení o atomové bombě, řekl, že má smysl pro styl a že nechtěl podepsat prohlášení, jež byla stylisována patrně ve spěchu a pro jeho cítění nepřijatelná. / **ze zprávy o činnosti katedry, 1951**³¹

Profesor Novotný byl na jiné lodi než profesor Trávníček – tehdejší velký komunistický rektor. (...) Neměl Novotného rád a nedovolil, aby byl mým školitelem. Takže mě převzal Stiebitz. / **z rozhovoru s Antonínem Bartoňkem**³²

29 Rozhovor s Antonínem BARTOŇKEM. Brno, Cukrárna DIAM, Lesná, podzim 2014.

30 Více viz FASORA, Lukáš a Jiří HANUŠ. *Filozofická fakulta Masarykovy univerzity – pohledy na dějiny a současnost*. Brno 2010, s. 40–44.

31 Archiv MU, fond A 2 FF I, Katedra starověké kultury, karton 2.

32 Rozhovor s Antonínem BARTOŇKEM. Brno, Cukrárna DIAM, Lesná, podzim 2014.

Práce na „očistě“

Krátké období těsně po válce se neslo ve znamení obrovského počtu zájemců o studium na obnovených univerzitách. Tento přetlak se stal také jedním z důvodů pro zavedení přijímacích zkoušek. Tím druhým bylo „posuzování národní a politické spolehlivosti posluchačů vysokých škol“. Roli v rozhodování o přijetí či nepřijetí hrál tedy nově kromě znalostí také kádrový posudek. V praxi to vypadalo tak, že došlo nejprve k tzv. předběžnému zápisu, jenž odpovídal víceméně dnešnímu podání přihlášky. Zájemce o studium na konkrétní univerzitě však nepodával přihlášku přímo tam, nýbrž nejprve k rukám ředitele své střední školy, který si o uchazeči vyžádal „spolehlivé“ informace od místních národních výborů a na jejich základě vypracoval k přihlášce podrobný posudek. Ten byl pak postoupen i s přihláškou na děkanát, kde se obojím zabývala zápisová komise. Byl-li uchazeč shledán vhodným, obdržel pozvánku k tzv. řádnému zápisu, kde proběhl ještě přijímací pohovor před zápisovou komisí. Mezi členy první zápisové komise na filozofické fakultě byl i profesor Hejzlar a z řad studentů budoucí profesori Hošek a Češka. Právě tato komise hrála v celém přijímacím řízení klíčovou roli, neboť byla nástrojem vlastní selekce uchazečů s politickým podtextem. V případě filozofické fakulty k tomu však nedošlo a všichni uchazeči byli v roce 1948 ke studiu přijati.

V bezpečí nebyli samozřejmě ale ani stávající studenti. Již v první vlně prověrek v březnu 1948 bylo z vysokoškolského studia zcela vyloučeno 8 studentů, dalších 5 potom muselo studium na rok přerušit a bylo přiděleno k manuální práci v dolech nebo v zemědělství, přičemž o jejich znovupřijetí měl rozhodnout jejich „postoj k lidově demokratickému zřízení“. Především se tehdy jednalo o funkcionáře a členy studentských spolků. Další, mnohem rozsáhlejší prověrky přišly na podzim téhož roku, tentokrát již v režii nového orgánu, tzv. akční čtyřky. Tato kampaň nesla název „demokratizace vysokých škol“ a spočívala v důkladném dotazníkovém šetření – sledovaly se údaje o povolání, příjmech a majetku rodičů, o činnosti posluchače za války a o jeho členství v nejrůznějších organizacích. Stejně dotazníky následně museli vyplnit také profesori a lektoři.

Kromě toho docházelo průběžně k dalším reformám studia. Po přijímacích zkouškách byly nově zavedeny také závazné studijní plány, systém dílčích zkoušek nebo povinné přednášky. Jak bylo zmíněno v předchozí kapitole, dosud byl systém vysokoškolského studia velmi volný a řídil se de facto legislativou platnou od roku 1848, která už poválečným podmínkám nevyhovovala. Mezi studenty, kteří dosud studovali takto postaru, tedy v tzv. nereformovaném studiu, měla být provedena akce nazývaná „přešetření studijního prospěchu vysokoškolských studentů“ s cílem odhalit mezi nimi „flákače a reakcionáře“. O důkladnosti a přísnosti této poslední čistky svědčí fakt, že bylo na jejím základě na filozofické fakultě vyloučeno ze studia 170 (!) posluchačů.

(František Novotný) byl nesmírně přísný a obávaný. Často se stávalo, že u Novotného někdo vypadal nebo propadl. Za komunistů (myšleno v rámci výše zmíněného přešetření studijního prospěchu – pozn. red.) mohl pak být vyloučený, jako že je neschopný student. Ale propadnout u Novotného, to nebyl projev neschopnosti, nýbrž spíš jeho přílišné přísnosti. To vedlo skutečně k tomu, že nějaká skupina asi třiceti studentů se už nikdy nevrátila, že byli vyhozeni z politických důvodů. Profesor Novotný to bral jako svou vinu. Později nám to říkal, že kdyby to věděl, tak by nebyl tak přísný.
/ z rozhovoru s Antonínem Bartoňkem³³

Určitou „očistou“ musela projít rovněž katederní knihovna. V korespondenci semináře klasické archeologie se z ledna 1950 zachoval výnos o zabavení tiskovin, které měly být uloženy „do

33 Rozhovor s Antonínem BARTOŇKEM. Brno, Cukrárna DIAM, Lesná, podzim 2014.

trezoru“ také v univerzitní knihovně. Poněkud úsměvně pak působí oběžník z rektorátu z roku 1959, který najdeme tamtéž a v němž jsou zaměstnanci univerzity upozorňováni, aby nečinně nepřehlíželi, rozkrádá-li se socialistický majetek, a že „morální odsouzení před pracovním kolektivem je často účinnější než trest“.³⁴

Proměny gymnazistů, proměny výuky

Školskými reformami z roku 1948 a 1953 zanikla gymnázia ve své prvorepublikové podobě a proměnila se v tzv. jedenáctileté střední školy, z jejichž osnov zmizela povinná výuka klasických jazyků. Noví posluchači klasické filologie se tedy s latinou a řečtinou obvykle neměli kde setkat, a tomu se musela přizpůsobit i výuka. Přibýlo hodin normativní gramatiky a četby autorů, se kterými byli předváleční studenti obeznámeni už za svých středoškolských let. Spontánně tak docházelo k utváření pevně stanoveného studijního kurikula.

Pana profesora Novotného musel pochopitelně brát čert, když viděl, jak jde jakákoliv preliminární znalost klasických jazyků nadobro „zu grund“ – byla to druhá polovina padesátých let, byli jsme už absolventi jedenáctiletky. Vždy když s námi četl Ovidia, nemohl předpokládat ani základní jazykové porozumění textu, nemohl se věnovat interpretaci a musel se s námi zabývat tím, co text sděluje v prvním plánu. (...) Mimochodem on i profesor Stiebitz nám vyprávěli, že si i na polním lůžku ve světové válce četli Hérodota, jen tak pro potěšení, jako beletrii, bez slovníku... Tak to my si už neumíme ani představit. To byli lidé, kteří měli klasické gymnázium se vším všudy. / **z rozhovoru s Janou Nechutovou**³⁵

Já jsem chodil na klasické, co bylo na třídě Legionářů, teď kapitána Jaroše. (...) Zнала se řecká gramatika, učila se půl druhého roku – od kvinty až do půli sexty. Začal se číst Hérodotos, četl se Homér, Apologie Platónova. Oktáva nebyla, protože jsme byli nasazeni, a tak se dramata musela číst až na fakultě. Ale ti, co dělali normálně tu oktávu, opravdu měli dva a půl roku docela dobré četby. (...) Latina se dělala od terciie, šest let. Od kvinty do oktávy se četlo – začalo se Caesarem. No bylo to něco podobného, jako je teď na ty čtyři roky (myšleno bakalářské kurikulum – pozn. red.). / **z rozhovoru s Antonínem Bartoňkem**³⁶

Kolega František Jordán, který byl o ročník nade mnou, když byl u přijímacího pohovoru, tak se ho pan prof. Stiebitz zeptal, jak by teda skloňoval „homo“, a zatímco všichni ostatní řekli, že „homi“ tak on řekl „homis“. A na to Stiebitz, že to je dobrý, že teda toho vezmem. / **z rozhovoru s Janou Nechutovou**³⁷

Klasická filologie byla ale vždy oborem dostatečně odlehlým, a tudíž odolávajícím politickým tlakům. Profesori mohli učit víceméně stejně, jako učili dříve. Jediným problematickým místem v kurikulu byla výuka antických dějin. Povinnou literaturou se postupně stávaly dějiny sovětského stříhu, jež se od západního mainstreamu lišily především interpretací událostí a zdůrazňováním úlohy obyčejných lidí, zejména otroků. Klasická filologie byla navíc zasažena zákazem výuky křesťanské latiny a její literatury.

(Naši vyučující) podávali ty věci tak, jak jim věřili a jak je podávali kdykoliv předtím. (...) Jedinou indoktrinací, kterou jsme zažili, byla výuka marxismu-leninismu, ale to šlo mimo, v rámci tzv. spo-

34 Archiv MU, fond A 2 FF I, Katedra starověké kultury, karton 2.

35 HANUŠ, Jiří. Dědicové kánonu klasické filologie: Rozhovor s Janou Nechutovou. *Kontexty*. 2009, 1(4), s. 69–70.

36 Rozhovor s Antonínem BARTOŇKEM. Brno, Cukrárna DIAM, Lesná, podzim 2014.

37 Rozhovor s Janou NECHUTOVOU. Brno, Akademická kavárna, 21. října 2016.

lečného základu. Rozhodně se to do odborné výuky nebo do vztahu učitelů s námi neprojevalo.
/ z rozhovoru s Janou Nechutovou³⁸

Přece však, přečteme-li si zápisy ze schůzí katedry z počátku 50. let, zjistíme, že se zde konaly referáty a odborné diskuze na témata jako „mezinárodní situace a úspěch našeho plánovitého hospodářství“ či „Manifest komunistické strany“. Možná se mohlo jednat jen o jakési úlitby vyšším místům, oficiální zápis z jednání nemusel zcela odrážet skutečný průběh schůzí, nicméně na druhou stranu nelze předpokládat, že byli brněnští klasičtí filologové zcela lhostejní k politickému dění kolem sebe. Někteří možná dokonce byli ještě plní ideálů, koneckonců kromě profesora Novotného, jehož „problematický“ světonázor je z pramenů zcela zjevný, byli všichni členy KSČ, a tak zajisté o těchto tématech mezi sebou diskutovali.

Tehdy prý téměř všichni vstoupili do strany, aby se latina a řečtina udržela. / z rozhovoru s Dašou Bartoňkovou³⁹

Další změnou bylo zavedení povinných předmětů dle požadavků režimu. Studenti se tak po několik semestrů soustavně vzdělávali v Marxismu-leninismu a postupně museli absolvovat kurzy Dějiny Vsesvazové komunistické strany (bolševiků) – zkracováno běžně jako VKSb – a Dějiny KSČ, poté Dialektický materialismus, Historický materialismus a Vědecký komunismus. V závěru pak přišla Politická ekonomie. Kromě toho nalezneme v kurikulu 50. let ještě Dějiny mezinárodního dělnického hnutí a Nauku o obraně státu. Většina těchto předmětů byla zrušena až po roce 1989. Zavedena byla také povinná praxe v továrnách, která však 50. léta naštěstí nepřežila.

To byla ostuda. (...) Kdesi zvítězila teze, že vysokoškolák má být připraven nejen odborně, ale měl by se sžívat i s dělnickou třídou. Nejlépe to půjde, když bude chodit do fabriky. Měl jsem skupinu holek. Když jsme přišli poprvé, tak mi dělnice říkaly, že co vás to proboha napadlo, my tady vlastně vyděláváme, aby naše děti dělaly něco lepšího, ne takovou práci. Takže se to s tou dělnickou třídou moc nepodařilo. / z rozhovoru s Antonínem Bartoňkem⁴⁰

Osobnosti

Vladimír Groh (1895–1941)

Vladimír Groh pocházel sice z Brna, klasickou filologii však studoval ještě v době před vznikem Masarykovy univerzity, tedy v Praze, kde později také několik let pedagogicky působil. Kromě semináře Josefa Krále navštěvoval hned od počátku svých studií epigrafický seminář Františka Groha (jde pouze o shodu jmen), což předurčilo jeho celoživotní badatelský zájem o starověké dějiny. Krátce po vzniku republiky vycestoval na roční pobyt do Říma, kde získal cenné kontakty a poznatky, jež zúročil mj. v jedné ze svých nejvýznamnějších prací *Řím. Studie o jeho počátcích* (1923). Jako vědec byl známý svou precizní prací s prameny (překládal mj. Livia) a užíváním poznatků z jiných oborů – archeologie, papyrologie, geologie, klimatologie atd. Jeho vůbec nejrozsáhlejší monografie *Starý Řím* (1921, později vyšla ještě několikrát, naposledy 1967 v úpravě Gabriela Hejzlara) je studenty dodnes hojně využívána. Na brněnské univerzitě začal jako profesor starověkých dějin působit v roce 1931, v roce 1936 byl dokonce jmenován děkanem

38 HANUŠ, Jiří. Dědicové kánonu klasické filologie: Rozhovor s Janou Nechutovou. *Kontexty*. 2009, 1(4), s. 71.

39 Rozhovor s Dašou BARTOŇKOVOU. Brno, Cukrárna DIAM, Lesná, 1. prosince 2017.

40 Rozhovor s Antonínem BARTOŇKEM. Brno, Cukrárna DIAM, Lesná, podzim 2014.

Vladimír Groh v sokolském kroji

Zdroj: Archiv MU, Sběrka C I fotografie, inv. č. 46 Vladimír Groh

fakulty. Vladimír Groh byl kromě vynikajícího vědce také zdatným popularizátorem vědy. Sám stál u zrodu popularizačně zaměřeného časopisu *Věda a život*, pořádal veřejné přednášky, zpracoval také několik hesel do *Ottova slovníku naučného nové doby* a podstatně autorsky přispěl do Šustových *Dějin lidstva od pravěku k dnešku*. Známý byl rovněž jako aktivní člen Sokola a horlivý vlastenec, který se nebál otevřeně vyjadřovat k aktuálnímu dění, a za války se pak dokonce zapojil do činnosti domácího odboje. V únoru 1941 byl zatčen a v září téhož roku popraven za přípravu velezrady. Dodnes jej připomíná název jedné z ulic přiléhající k areálu jeho domovské fakulty.

Urostlý a fysicky zdatný Groh byl vskutku Sokol tělem i duší. (...) Platila o něm slova, která sám napsal o Miroslavu Tyršovi (...). Nechtěl být „učencem uzavřeným ve své pracovně, medituujícím a vytvářejícím nějakou utopickou soustavu bez ohledu na skutečné hodnoty a přirozené podmínky života, nýbrž filosofem, kterého poznání skutečného života vede k jeho pochopení, k myšlenkovému ucelení a k vytvoření životní skladby – synthesy.“ / **ze vzpomínky Jaroslava Ludvíkovského**⁴¹

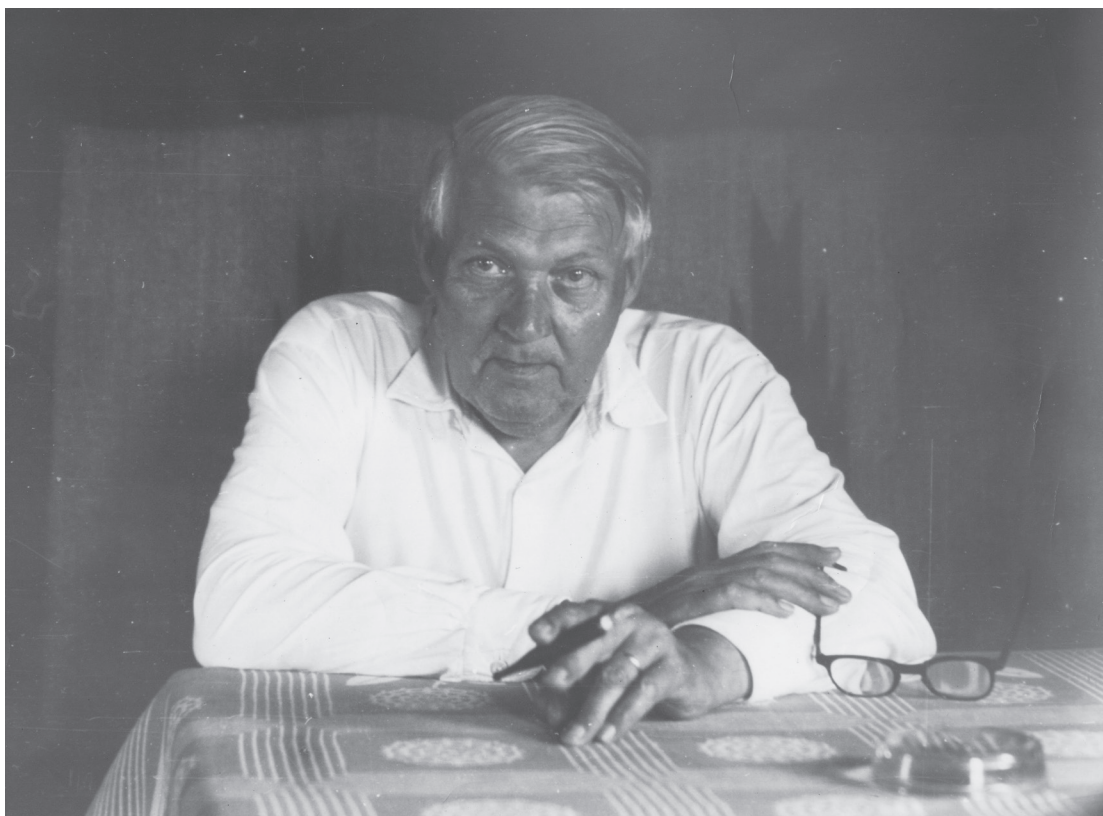
Ferdinand Stiebitz (1894–1961)

Rovněž Ferdinand Stiebitz byl jedním z žáků pražského klasického filologa Josefa Krále, ještě v době gymnaziálních studií na Královských Vinohradech jej však vyučoval jeho pozdější kolega František Novotný. Na brněnské univerzitě působil Stiebitz od roku 1931 (předtím vyučoval několik let na gymnáziu, jak to bylo obvyklé; od roku 1924 přímo v Brně na klasickém gymnáziu na třídě Legionářů – dnes kapitána Jaroše). V letech 1947–1948 zastával funkci děkana filozofické fakulty, později byl také nějaký čas proděkanem pro vědu a výzkum a vedoucím Katedry starověké kultury. Odborně se věnoval antické literatuře a proslul zejména hojnou překladatelskou činností. Honorář za první překlad z latiny obdržel prý již v osmnácti letech a koupil si za něj kolo. Dodnes je jistě známý čtenářům antických tragédií i komedií, které překládal s neobyčejným citem pro hovorovou mluvu a dialekty staré řečtiny, jež do češtiny převáděl v podobě nářečí či slovenštiny. Svým neobyčejným projevem a smyslem pro humor si dokázal získat studenty i širokou veřejnost – v 50. letech např. sklízel velký úspěch na desítkách vystoupení, kde předčítal ze svých souborů antických vtipů. Studenti dodnes čerpají z jeho (původně středoškolské) učebnice *Stručné dějiny řecké literatury* a *Stručné dějiny římské literatury* (1940 a 1938), výběry z antické poezie, které vyšly pod názvy *Řecká lyrika* (1954) a *Římská lyrika* (1957), jsou dodnes známy i široké veřejnosti. Stejně tak překlad Apuleiova *Zlatého osla* nebo Ovidiových *Proměn*. Stiebitz překládal ovšem i spisy raně křesťanské a středolatinšské literatury a málokdo ví, že vydal též volné zpracování původně sumerského eposu o Gilgamešovi. V poválečném období převzal po zesnulém prof. Grohovi výuku starověkých dějin, z této oblasti připomeňme jeho stať *Osudy starověkých diktatur a diktátorů* (1937), kterou uveřejnil v době sílících fašistických a jiných diktatur. Pozoruhodná a tematicky překvapivá je také jeho monografie *Biologické základy antických názorů o dědičnosti* (1937).

Byl především překladatelem. Napsal vlastně jen pár článků – dnes by za to profesuru nedostal, ale znal to horem dolem a svou znalost využíval v překladatelské činnosti. Prý to bylo dáno taky tím, že paní Stiebitzová byla náročná dáma, která si žádala mnoha kožichů, a bylo proto nutné, aby pan profesor vydělal hodně peněz, a to šlo na překladech – dnes už to nejde. (...) Antickou literaturu přednášel způsobem, který byl fascinující a neodolatelný, (...) měl nádherný hlas. (...) Míval veřejné přednášky, hojně navštěvované dámami, které ho obdivovaly. / **z rozhovoru s Janou Nechutovou**⁴²

41 LUDVÍKOVSKÝ, Jaroslav. Za Vladimírem Grohem. *Listy filologické*. 1946, 70(1), s. 6.

42 HANUŠ, Jiří. Dědicové kánonu klasické filologie: Rozhovor s Janou Nechutovou. *Kontexty*. 2009, 1(4), s. 70.

Ferdinand Stiebitz, konec 50. let

Zdroj: Archiv MU, Sbírka C I fotografie, inv. č. 26 Ferdinand Stiebitz

Stiebitz překládal velmi lehce. Díval se do řeckého textu a český překlad psal svým čitelným a ladným rukopisem na osmerky papíru, z nichž se ještě po válce bez přepsání na stroji přímo sázel. Nemohl-li najít – a to bylo ojediněle – vhodný výraz, díval se i při překládání řeckého textu do Novotného latinského (!) slovníku, kterého si cenil pro bohatost a pestrost výraziva. / **ze vzpomínky Radislava Hoška**⁴³

Přednášky a semináře prof. Stiebitze však všechny uchvátily, dovedl v nás vzbudit tak velký zájem o antiku, že jsme si studium klasické filologie nadosmrti zamilovali. (...) Oceňovali jsme přitom, jak dovedl do svých vážných výkladů vkloubit i zábavné historky. (...) Tak např. nás pobavil, když líčil svou „poslední zkoušku“ z řečtiny, ke které došlo, poté co se ho v noci při policejní kontrole v hotelu na Peloponésu řecký policista tázal, jaké je jeho povolání, a když mu pan profesor odpověděl, že učí na univerzitě starou řečtinu, policista chtěl od něho slyšet začátek Homéra, aby si prý ověřil, zda mluví pravdu. / **ze vzpomínky Daši Bartoňkové**⁴⁴

Při zastávce v Prachaticích opsal na tamní radnici nápisy, které později zařadil do oktávánské čítanky. Když jsme po letech dovezli z exkurze do jižních Čech, vedené profesorem Ludvíkovským, opis oněch nápisů a podávali o nich zprávu profesoru Stiebitzovi jako vedoucímu katedry, povstal těžce z křesla, opřel se o stůl a vypravoval o své cestě do Prachatic. Nakonec dodal: „Jsou to ty nápisy z čítanky, kterou jste si měli přečíst ke druhé státnici,“ a k profesoru Ludvíkovskému: „Víš, je to ta, o které jsi napsal tak

43 HOŠEK, Radislav. Život a dílo Ferdinanda Stiebitze. *Listy filologické*. 1995, 118(1–2), s. 133.

44 BARTOŇKOVÁ, Dagmar. 120 let od narození prof. dr. Ferdinanda Stiebitze. *Universitas*. 2014, (3), s. 54–55.

pěkný referát.“ A posléze se s námi všemi, poněkud schlíplými, rozloučil: „Přesto Vám, chlapci, děkuji.“ Laskavost a úcta k druhému patřila k jeho předním vlastnostem. / **ze vzpomínky Radislava Hoška**⁴⁵

Chodily jsme k profesoru Stiebitzovi jen dvě – já a ještě jedna Řekyně – a četly jsme Homéra. Ona opravovala panu profesorovi výslovnost, což ho dost urazilo, a pak se stalo, že vyvolával jenom mě. / **z rozhovoru s Dašou Bartoňkovou**⁴⁶

Skamarádil jsem se se starší slečnou, pomáhal jsem jí s překlady ke státnicím. Já jsem byl tzv. pomocnou silou, tak si mě (Stiebitz) zavolal a řekl: „Pracovna je na práci, ale má-li to milostné pozadí, tak venku je ještě dost teplo.“ / **z rozhovoru s Antonínem Bartoňkem**⁴⁷

Jaroslav Ludvíkovský (1895–1984)

Profesor Ludvíkovský působil zpočátku na Univerzitě Komenského v Bratislavě, na brněnskou univerzitu přešel v roce 1939, donucen změnou politických poměrů na Slovensku (na univerzitě Komenského se dostal do ostrého sporu s „ludáky“ pro jejich propagaci antisemitismu a fašismu). V Bratislavě se zabýval řeckou filozofií (zasloužil se zejména o zpřístupnění a výklad Epikúrovovy etiky), především však řeckým románem a humanitou v antickém pojetí. Za zmínku stojí v této souvislosti jeho habilitační spis *Řecký román dobrodružný* (1925) a pojednání *Dobrovského klasická humanita* (1933). Šíří jeho záběru lze dokreslit zmínkou o tom, že se v mládí zabýval také Komen-ským a Tyršem. Většinu svého badatelského úsilí v Brně pak věnoval latinské literatuře českého středověku. Společně s pražským klasickým filologem Bohumilem Rybou ho lze označit za zakladatele latinské medievalistiky u nás. Známý je v této oblasti především jako editor a překladatel tzv. Kristiánovy legendy. Byl také oblíbeným učitelem, ke studentům byl přátelský a výuku prokládal i vyprávěním o životě. Ten trávil ponejvíce v předních brněnských kavárnách, tehdy (a snad i dnes) oblíbeném místě mnoha akademiků. Z korespondence profesora Ludvíkovského vyplývá také historicky kuriózní poznatek, že jeho oblíbeným ovocem byl grapefruit.

Zatímco prof. Stiebitz a prof. Novotný zůstávali takovými odtažitými idoly, které nám předávaly svoji moudrost z výšin akademického Parnasu, prof. Ludvíkovský byl muž, neříkám, že lidový, ale byl lidu dosažitelný. S námi jednal značně kolegiálním způsobem. (...) Zvláštním způsobem se v něm antická tradice, antické vzdělání a životní způsob epikúrovsky motivovaného, laděného a poznamenaného bonvivána snoubily s obsahem evropské křesťanské tradice. To byl naprosto skvělý člověk – byl opravdu *homo humanus*. / **z rozhovoru s Janou Nechutovou**⁴⁸

Profesor Ludvíkovský, to byla velká osobnost, ale člověk ho ocenil, až když končil studia, zvláště při diplomových či kandidátských pracích. On byl totiž velmi hodný, přednáška nás sice zajímala, ale moc jsme se k němu neučili. / **z rozhovoru s Dašou Bartoňkovou**⁴⁹

Jeho lidskost jako by byla umnožena tím, jak přijal Ciceronův ideál klasické humanity. / **ze vzpomínky Jany Nechutové**⁵⁰

45 HOŠEK, Radislav. Život a dílo Ferdinanda Stiebitze. *Listy filologické*. 1995, 118(1–2), s. 129–130.

46 Rozhovor s Dašou BARTOŇKOVOU. Brno, Cukrárna Lesná DIAM, 1. prosince 2017.

47 Rozhovor s Antonínem BARTOŇKEM. Brno, Cukrárna DIAM, Lesná, podzim 2014.

48 HANUŠ, Jiří. Dědicové kánonu klasické filologie: Rozhovor s Janou Nechutovou. *Kontexty*. 2009, 1(4), s. 71.

49 Rozhovor s Dašou BARTOŇKOVOU. Brno, Cukrárna DIAM, Lesná, 1. prosince 2017.

50 NECHUTOVÁ, Jana. Sto deset let od narození prof. Jaroslava Ludvíkovského. *Universitas*. 2005, (2), s. 21.

Jaroslav Ludvíkovský

Zdroj: Archiv MU, Sběrka C I fotografie, inv. č. 173 Jaroslav Ludvíkovský

Řecký román dobrodružný (...) je práce natolik vyzrálá, že významný švédský odborník na řecký román Thomas Hägg nechtěl začátkem 80. let autorovi těchto řádků při náhodném setkání v Heidelbergu věřit, že Jaroslav Ludvíkovský ještě žije. / **ze vzpomínky Antonína Bartoňka**⁵¹

Gabriel Hejzlar (1894–1972)

Profesor Hejzlar patřil podobně jako třeba František Novotný mezi žáky pražského klasického filologa Josefa Krále. Na studium klasické filologie v kombinaci s češtinou nastoupil v Praze roku 1914, tedy přesně v roce začátku první světové války. Ta také jeho studium zpomalila tím, že sám strávil přes rok v rakouské uniformě na okupovaném polském území. Když pak roku 1921 získal doktorát, vydal se na dlouhou dráhu středoškolského pedagoga – nejprve na Slovensko a později do Brna. Zde se definitivně ustálil směr jeho badatelské činnosti: stala se jím klasická archeologie. Po skončení druhé světové války, když byl jmenován řádným profesorem brněnské univerzity, usilovně pracoval právě na vybudování samostatného semináře této vědní disciplíny – sháněl knihy, shromažďoval sbírku odlitků a fond diapositivů a mikrofilmů. Vědecky obsáhl klasickou archeologii téměř v celku – věnoval se architektuře, plastice, malířství... Tento široký záběr mu byl k užítku také při tvorbě učebnic a skript.

Radislav Hošek (1922–2005)

Profesor Hošek spojil s brněnskou klasickou filologií dvacet let svého života, byl jejím absolventem a posléze vyučujícím. S prostředím fakulty se však seznamoval již jako chlapec před válkou – jeho otec Karel Hošek byl totiž ředitelem děkanské kanceláře. Možná i proto se mladý Radislav později rozhodl pro studium na klasickém gymnáziu. V této době se také zapojil do odbojové činnosti, když společně se spolužáky vylepoval po Brně protiokupační plakáty. Dokonce byl za to zatčen a vyslýchán. Po znovuotevření vysokých škol se rozhodl pro studium klasické filologie, ačkoliv mu to prý otec rozmlouval a snažil se syna přesvědčit, aby studoval něco pořádného. V době svého působení na brněnské filozofické fakultě se zabýval především antickým náboženstvím, Augustinem a také Aristofanem. Stál mj. u zrodu *Sborníku prací filozofické fakulty brněnské univerzity*, odborného časopisu, jehož nástupcem (resp. jeho jedné řady) jsou dnešní *Graeco-Latina Brunensia*. V roce 1965 odešel na Karlovu univerzitu do Prahy, do Brna se ale vracel s přednáškami věnovanými epigrafice. V nich se odrazil jeho pozdější badatelský zájem, k němuž ho přiměla návštěva Bulharska – několik statí věnoval v této době dějinám a způsobu života Skythů, Thráků, Keltů a jiných barbarů. Zaujalo ho zejména náboženství odrážející se v latinské nápisné dokumentaci starověkých Thráků. Epigrafice se však věnoval již dříve a ve spolupráci s Josefem Češkou v roce 1967 publikoval římské nápisy na Slovensku a v Podunají. Společně s překladatelem Rudolfem Mertlíkem stál u zrodu edice „Antická knihovna“ a podílel se také na uspořádání *Encyklopedie antiky* (1973) a *Slovníku antické kultury* (1974). Vlastní překladatelskou práci soustředil zejména na Platóna – v roce 1993 byl za překlad *Ústavy* oceněn prestižní Cenou Josefa Jungmanna, udělovanou každoročně Obcí překladatelů. Zapomenout nelze ani na pomůcku sloužící již po léta studentům klasických jazyků, a to Hoškův *Úvod do studia latiny* (1994).

51 BARTOŇEK, Antonín. Brněnská klasická filologie na cestě ze středoevropské izolace (1919–1939). In: *Brněnská věda a umění meziválečného období (1918–1939) v evropském kontextu: Sborník příspěvků z konference Masarykovy univerzity konané v rámci oslav 750. výročí udělení městských práv Brnu ve dnech 22.–25. září 1993*. Brno 1993, s. 63.

Fotografie v indexu Radislava Hoška, 1945
Zdroj: Archiv MU, fond B 109 Radislav Hošek,
karton 1

Profesor Hošek byl strašně chytrý, měl neuvěřitelné charisma. Byl to neuvěřitelně sečtělý a profesorský bonviván. Všichni studenti z něj byli vždycky naprosto uchváteni. / **z rozhovoru s Danielou Urbanovou**⁵²

Hošek a já jsme byli skoro stejně staří, on byl o čtyři roky starší než já. A řekl bych, že v mnoha věcech jsem se učil a kopíroval od něho. (...) Měl větší zkušenosti organizační. On byl asistentem a já pomocnou silou. Vždycky jsem uznával jeho zkušenosti, i když jsme si někdy lezli na nervy, jak už to někdy tak bývá. / **z rozhovoru s Antonínem Bartoňkem**⁵³

Až mně bude o něco více, zpracuji ještě střední komedii. Mám ji vyexcerpovanou, leží u nás v prádelně a běhají po ní myši. / **z korespondence Radislava Hoška, 1996**⁵⁴

Děsné. Prádelnu jsme rozhodně neměli. Ty myši, když už, byly ve sklepě, eventuálně rovnou v pracovně profesora Hoška. / **komentář Jany Nechutové, 2018**

52 Rozhovor s Danielou URBANOVOU. Brno, Akademická kavárna, 30. listopadu 2017.

53 Rozhovor s Antonínem BARTOŇKEM. Brno, Cukrárna DIAM, Lesná, podzim 2014.

54 Archiv MU, fond B 109 Radislav Hošek, karton 4.